

The Law of Good People

Yuval Feldman “The Law of Good People: Challenging States’ Ability To Regulate Human Behavior”, Cambridge University Press, 2018, 238 p

כדי להבין את ספרו של יובל פלדמן, ובעיקר את מה שהוא מכנה התנהגות אתית, יש צורך ברקע קצר על מה שקרוי היום כלכלה התנהגותית. בעבר הלא רחוק מקובל היה בין הכלכלנים להתייחס לאדם כמי שיש לו בחירה חופשית והוא פועל רציונלית על מנת למקסם את הנאתו ולהפחית את סבלו. גם לכלכלנים היה ברור שמודל זה איננו מדויק במאת האחוזים, אולם היה נוח להשתמש במודל זה בכלכלה הקלאסית.

לפני חמישים שנה לערך הותקף מודל זה ע"י מלומדים שונים (בעיקר פסיכולוגים). בין הראשונים מקובל להזכיר את כהנמן וטברסקי ומאמרם פורץ הדרך בתחום (משנת 1974). כהנמן אף קיבל פרס נובל לכלכלה בשנת 2002 על מחקריו (טברסקי נפטר ב-1996 ולכן לא זכה לכך). תחום הכלכלה ההתנהגותית ממשיך להתפתח ובשנת 2017 שוב זכה כלכלן התנהגותי בפרס נובל (ריצ'רד ת'יילר).

בבסיס התחום עומדת הטענה כי האדם לא תמיד רציונלי. אנו פועלים לעתים ע"פ כללי אצבע ('יוריסטיקות') שאינם תמיד הגיוניים, ותחת הטיות לא מעטות. כך למשל אנו סובלים מהפסד יותר משאנו נהנים מרווח ('שנאת ההפסד'), מעדיפים שלא לפעול בשעות ספק ('אפקט הסטאטוס קוו'), ועוד רבות. האפקט של הכלכלנים ההתנהגותיים על מדע הכלכלה היה משמעותי ועצום ושינה את מדע הכלכלה מקצה לקצה.

השפעה זו זלגה גם למשפטנים ולא רק לחסידי הגישה הכלכלית למשפט. גם התיאוריה המשפטית הקלאסית ראתה באדם הסביר כמי שבוחר בקווי התנהגות חילופיים באופן רציונלי. אולם אם האדם בו אנו עוסקים מתנהג אחרת, אולי כדאי לשנות את כללי המשחק ואת החוקים שאנו פועלים לפיהם? האם ייתכן שחקיקה מחודשת של חוקי החוזים והנזיקין המתחשבת בהתנהגות האמיתית של האנשים תניב תוצאות טובות יותר? (למשל, פחות תאונות ופחות הפרת חוזים?). לדוגמא, אם אנו מעוניינים כי צדדים ייגשו לבוררות אנו יכולים לעודד אותם ככל שנרצה להוסיף סעיפי בוררות בחוזיהם. אך אנו יכולים גם לחוקק סעיף ברירת-מחדל הקובע אפשרות בוררות אם הצדדים לא יקבעו אחרת. משפטית אין אולי הבדל אך הכלכלה ההתנהגותית כבר הוכיחה שברירת המחדל משנה רבות.

בבסיס התחום עומדת הטענה
כי האדם לא תמיד רציונלי. אנו
פועלים לעתים ע"פ כללי אצבע
(‘יוריסטיקות’) שאינם תמיד הגיוניים,
ותחת הטיות לא מעטות.

פלדמן מתייחס לא רק לחוק הפלילי, אלא גם לאלו שפועלים בניגוד לחוק האזרחי. למשל, מפרים חוזים, לא מציינים לכללי בטיחות, ועוד. אשר על כן הוא מדבר כללית על התנהגות 'לא אתית' אשר החוק נוקט נגדה בסנקציות ועיצומים שונים. הוא מתרכז בשאלת 'העבריינות' של האזרחים 'הטובים', ונסביר. אנו רגילים לחשוב כי החוק מטפל באנשים הרעים ע"קביעת סנקציות ועונשים לאותם המפרים את החוקים. החוק לכאורה מתייחס לאותו מיעוט לא ישר הפועל בניגוד לחוק בכוונה תחילה על מנת למקסם את טובתו. אולם פלדמן טוען כי הרבה מאוד מההתנהגות הלא אתית נעשה על ידי אזרחים החושבים עצמם לאזרחים הגונים. אותם 'אנשים טובים' משוכנעים שהם שייכים למחנה שומרי החוק והמוסר. אלא שבפועל הם מתנהגים בצורה

לא אתית. פלדמן מחלק אותם לשתי קבוצות מרכזיות, הראשונה כוללת את אלו שבגלל כשלים תפיסתיים כלל לא רואים ולא מבינים כי התנהגותם איננה אתית. השנייה מורכבת מאלו שאולי מבינים את הבעייתיות בהתנהגותם, אך מוצאים לה צידוקים ורציונליזציות לסוגיהן.

פלדמן מביא דוגמאות לשיטתו. אחת מהן היא בתחום השחיתות של השלטון המקומי. מקובל בעולם (וגם בישראל) כי הרשויות המקומיות סובלות יותר משחיתויות מאשר השלטון המרכזי.

מחקרים טוענים כי הסיבות לכך הן בין השאר מבניות. כך למשל החוק הוא לעתים עמום למדי. מחקרים התנהגותיים מראים כי במקרה של כללים מעורפלים, אנשים נוהגים לפרש אותם בדרך שתיטיב עם האינטרס האישי שלהם. ראש העיר יכול לשכנע את עצמו כי בחר בקבלן ספציפי לביצוע עבודה כי הוא המתאים יותר. ולא כי זה תמך בו בעבר בבחירות ו/או יתמוך בו בעתיד. חקיקה מדויקת ובהירה יותר, ייתכן ותהיה עדיפה על סעיפי עונשין מחמירים. ייתכן כי הכלים הנכונים למאבק בשחיתות

ייתכן כי הכלים הנכונים למאבק בשחיתות עירונית הם כאלו שמבהירים לצדדים מה מותר ומה אסור, ולא עונשים מרתיעים.

עירונית הם כאלו שמבהירים לצדדים מה מותר ומה אסור, ולא עונשים מרתיעים. וזו רק דוגמא לשימוש בהתנהגות אתית. אפשר לחשוב על אמצעים נוספים לכך, כגון 'קודים אתיים' לעיריות, שקיפות רבה ככל האפשר של הליכים, דרישת חתימה של יותר מאדם אחד, ועוד כהנה וכהנה.

פלדמן מסכים כי המצב הנוכחי של הידע והמחקר, איננו מספיק עדיין כדי לתת תובנות חד-משמעיות למחוקק, אך הכיוון ברור. חקיקה המבוססת על הידוע לגבי התנהגות אתית, אמורה לעתים להיות אפקטיבית יותר מאשר חקיקה מבוססת על ענישה והרתעה.

טענותיו של פלדמן מושכות את הלב. הסברה כי התנהגות אנושית רחוקה מלהיות פשוטה וחד ממדית מקובלת היום (למעשה הייתה כזו גם בעבר). דעתו כי על המדינה להחזיק ב-'ארגז כלים חקיקתי' שיתאים לסוג העבריינים והעבירות נשמעת הגיונית להפליא. וכמובן, שימוש בכל הידע הקיים על התנהגות אתית והמניעים לה, הכרחי לכל מדיניות סבירה.

המחבר הוא פרופסור למשפטים באוניברסיטת בר-אילן, ואחד המומחים בארץ ובעולם לכלכלה התנהגותית ולמשפט אמפירי. הנושא ידוע לו היטב והתמצאותו בו ניכרת בספר.

יש להעיר רק שתי הערות למחקרו. ראשית, ספרו מתעלם כמעט לחלוטין מהספרות הסוציולוגית והקרימינולוגית העשירה הקיימת בנושא. כבר דורקהיים טען בתחילת המאה הקודמת כי האנשים ההגונים אינם עוברים עבירות לא משום שהם מפחדים מעונש. הם שומרים על החוק כי הם מזדהים איתו, ותחושת ההזדהות הזו כוננתה על ידו 'הסנטימנט הקולקטיבי'. מטרת הענישה איננה לכן להשפיע על התנהגות העבריינים (דורקהיים לא האמין לא בהרתעה ולא בשיקום). אנו מענישים את הרעים כדי להשפיע על האנשים ההגונים ולחזק אצלם את אותה תחושת השמירה על החוק (את אותן 'סנטימנט קולקטיבי'). אחריו פסעו אחרים כגון מצא וסייקס (Matza & Sykes). אלו טענו שלעוברים על החוק יש טכניקות רציונליזציה להסביר לעצמם כי מעשיהם אינם רעים. מצא וסייקס אף תיארו וסיווגו טכניקות אלו. בקצרה, מלומדים רבים וטובים החל ממרקס ודורקהיים וכלה במישל פוקו התייחסו בדרך זו או אחרת לרעיונות המוצגים על ידי פלדמן. אין אלא לתמוה על ההתעלמות הלא מוסברת מהם.

שנית, הספר איננו מיועד למי שאינם בקיאים בתורת קבלת ההחלטות ובכלכלה התנהגותית. המונחים הבסיסיים ואף יותר מהם אינם מוסברים, וההנחה המובלעת היא שהם מוכרים לקורא. מעבר לכך, בספר משולבים כמה פרקים שנכתבו כמאמרים עצמאיים ומוזגו לתוכו, לא תמיד בהרמוניה מלאה. לכך יש להוסיף כתיבה לא פשוטה הכוללת משפטים ארוכים וקשים (ולעתים מסורבלים). בקצרה, הספר איננו מיועד למתחילים.

מומלץ לכל מי שמתעניין בכלכלה התנהגותית, אך בעל ידע ראשוני בתחום.

הספר איננו מיועד למי שאינם בקיאים בתורת קבלת ההחלטות ובכלכלה התנהגותית. המונחים הבסיסיים ואף יותר מהם אינם מוסברים, וההנחה המובלעת היא שהם מוכרים לקורא.